MEDEDEELINGEN BETREFFENDE SIDENRENG, RAPPANG EN SOEPA.

DOOR

H. DE VOGEL HZN.,

Contr. B. B.

Het landschap Sidenreng, zooals het thans, na afscheiding van Rappang en Malloese Tasie is ingekrompen, wordt begrensdt:

ten Noorden door Rappang, ten Oosten door Wadjo, ten Zuiden door Soppeng en ten Westen door Malloese Tasie, Soepa, Alita en Sawitto. Het is, zelfs in den tegenwoordigen toestand, zoo niet het grootste landschap van de Westkust van Celebes, dan toch het meest bevolkte.

Behalve het eigenlijke Sidenreng, dat uit de acht banoewa's Teteadji, Watang Sidenreng, Masepe, Alakoeang, Lisa, Aratang, Goeroe en Liwoewoe wordt gevormd, bestaat het landschap uit:

a. de 5 lili's: Amparita, Tjerewali, Bilokka, Wanio en WataE;

b. de lilipitoeriassa: Batoe, Botto, Betaoe, Baroekoe, Kalempang, Lamerang en Baramase;

c. de lili pitoeriawa: Bila, Oting, Botto, Boeloetjenrana, Ogi, Djampoe en Baroekoe. De sub *b* en *c* bedoelde lili's zijn nederzettingen van vreemdelingen binnen het gebied van Sidenreng. Zij hebben ieder een eigen aroeng en hadat. Zij worden als van minder belang voor deze zaak buiten beschouwing gelaten.

Het landschap Sidenreng wordt bestuurd door een Adatoewang, bijgestaan door een hadat.

Na de militaire actie tegen Sidenreng deed de toenmalige Adatoewang, La Sadapotto, afstand van het bestuur en werd hij opgevolgd door zijn zoon La Tjeboe.¹

¹ Een onderzoek, of het waar is dat het bestuur van Sidenreng alleen in de mannelijke linie erfelijk is, bracht aan het licht dat vroeger in dat rijk wel eens eene vrouw Adatoewang is geweest terwijl een man Aroe van Rappang was, dat deze bestuurders (zonderling geval) van waardigheid hebben verwisseld en dat sedert dien tijd alleen mannen bestuurders van Sidenreng zijn geweest. Men deelde tevens mede dat, wanneer alleen eene vrouw als ana-patola over zou blijven, men haar tot Adatoewang zou verkiezen, haar zou laten trouwen, en haar man tot Soeledatoe zou nemen die haar dan in het bestuur zou moeten vervangen.

De hadat van Sidenreng bestaat uit: de Talloe LattaE, de Aroe Malolo, vier pabitjara's, 8 matowa's, 8 panghoeloe annang en 5 aroe lili's.

De Talloe LattaE, oorspronkelijk rijksbestierder van het landschap, kreeg langzamerhand de bevoegdheid van plaatsvervanger van den vorst in het leengebied Malloese Tasie. Gedurende een reeks van jaren was de vrouw van den Adatoewang Simanga Roekka, (van zich zelf Aroe van Nepo) Talloe LattaE, welke waardigheid zij thans nog bekleedt.

De Talloe LattaE had de bevoegdheid om uit te maken of Sidenreng oorlog moest voeren of niet.

De Aroe Malolo (kroonprins) is hoofd van de hadat. Deze waardigheid, die vroeger vervuld werd door Karoeng TinggimaE, is thans vacant.

Van de vier pabitjara's woont er een bij den adatoewang voor ontvangst en overbrenging van bevelen, dienen er twee voor de beslissing in kleine zaken en dient er een speciaal voor toezicht over de kasoewiangvelden Lasalama, die zeer uitgestrekt zijn.

De 8 matowa's zijn de hoofden van de 8 banoewa's.

De panghoeloe annang hebben geen gebied, maar zijn medestemmers en medeadvisers in den hadat.

De Adatsewang wordt gekozen door den geheelen hadat.

De Talloe LattaE, de Aroe Malolo en de pabitjara's worden benoemd door den Adatoewang en den hadat.

De Matowa's en de panghoeloe annang worden door het volk gekozen en door den Adatoewang en hadat benoemd.

De pitoe ri asa en pitoe ri awa, zie boven, hebben een eigen Aroeng en hadat. Alleen in zeer moeilijke zaken roepen zij de beslissing in van den Adatoewang.

De inkomsten van de bestuurders van Sidenreng waren in hoofdzaak die, genoten uit de opbrengst van:

a. de kasoewiangvelden, voornamelijk die, bekend onder den naam Lasalama, gelegen in de omstreken van Teteadij.

b. de in- en uitvoerrechten te Paré-Paré, waarvan hij de helft afstond aan de Talloe LattaE.

c. de soesoengpassar, zonder vasten regel geind van passergangers die artikelen brachten, benoodigd voor de dagelijksche behoeften van den Adatoewang. Deze heffing werd in natura gevorderd.

d. de monopolie's van zout, sirih en tabak, welke artikelen alleen door den vorst mochten worden verkocht.

e. het invoerrecht op opium, bedragende 10 pCt. van de waarde.

f. de soesoeng d.w.z. heffingen op alle artikelen, afhangende van den willekeur van den vorst.

De geestelijkheid van het landschap Sidenreng bestaat uit 1 Kadli voor het geheel en bovendien voor elke banoewa uit 1 Imam, 4 chatibs, 4 moengkin's en 4 bilal's.

Kleine zaken betreffende huwelijks- en erfrecht beslissen de Imam's; de groote zaken worden behandeld door de sjarat, bestaande uit de Kadli en de andere geestelijken.

Het landschap Rappang wordt begrensd:

ten Noorden door het landschap Maiwa, ten Oosten en ten Zuiden door het landschap Sidenreng, en ten Westen door het landschap Sawitto.

Het is een betrekkelijk klein landschap, dat gevormd wordt door de 9 aan elkaar sluitende kampoengs (banoewa's): Lalang Bata, Baranti, Benteng, Manisa, Panreng, Paseno, Simpo, Dea en Koelo. Alle bij elkaar vormen een doorlopenden klappertuin met sawah's er omheen.

Vroeger werd het landschap bestuurd door een afzonderlijk vorst, totdat La Pangorisang, Adatoewang van Sidenreng, huwde met Patta Bangki, eene dochter van den toenmaligen Aroe Rappang. De zoon uit dit huwelijk geboren, Simanga Roekka was dus erfgenaam in de rijken Sidenreng en Rappang en werd dan ook vorst in beide.

Hij was getrouwd met Talloe LattaE, die kinderloos bleef, waardoor bij zijn dood het bestuur van de landschappen Sidenreng en Rappang overging op zijn jongeren broeder La Sadapotto. Deze voerde het bestuur over de beide landschappen, toen de militaire actie tegen Sidenreng begon en het verzet van dat landschap werd gebroken.

La Sadapotto deed afstand van het bestuur, en daar in beginsel was aangenomen om nimmer een persoon te belasten met het bestuur van twee landschappen, volgde de erkenning van La Sadapotto's oudere zuster Njilitimo Aroe Baranti, gehuwd geweest met Lamangkona van Wadjo, als bestuurster van Rappang en van La Tjeboe, La Sadapotto's zoon, als bestuurder van Sidenreng.

De bestuurster van Rappang wordt bijgestaan door een hadat, bestaande uit 1 pabitjara en 9 Soelewatangs.

De pabitjara van Rappang wordt gekozen door den Aroeng, in overeenstemming met de Soelewatangs. Hij is in gewone omstandigheden de persoon die de zaken regelt. De 9 Soelewatangs worden aangesteld

door den Aroeng en den pabitjara; zij zijn feitelijk niet anders dan de hoofden van de hierboven vermelde kampoengs.

De inkomsten van de bestuurders van Rappang waren voornamelijk die, genoten uit de opbrengst van:

a. de kasoewiangvelden, die tijdens den vroegeren adatoewang steeds bewerkt werden, maar die tijdens La Sadapotto onbewerkt moesten blijven uit gebrek aan water;

b. de tolgelden, bedragende 10 duiten per doorgaande pateke (pikolpaard);

c. de soesoengpassar, zonder vasten regel geïnd van passergangers die artikelen brachten, benoodigd voor de dagelijksche behoeften van den Aroeng. Deze heffing werd in natura gevorderd.

d. in- en uitvoerrechten van copra, ten bedrage van omstreeks 5 pCt. van de waarde, van opium ten bedrage van f 2.— per bol;

e. de monopolie's van zout, sirih en tabak, welke artikelen alleen door den vorst werden verkocht.

De geestelijkheid in het landschap Rappang bestaat uit 1 Kadli (ook optredend voor Imam van Watang Rappang) en 8 Imams, voor elk der banoewa's een. In elk banoewa vindt men 4 chatibs.

Kleine zaken betreffende huwelijks- en erfrecht worden beslist door den Imam van de betrokken banoewa. Groote zaken en zaken waarin zij niet kunnen beslissen, worden gebracht voor de Sjarat van het landschap, bestaande uit den Kadli en de 8 Imams.

Het landschap Soepa wordt begrensd:

ten Noorden door het landschap Sawitto en Alieta, ten Oosten door Alieta en Soreang, ten Zuiden door Soreang en de baai van Paré-Paré, en ten Westen door de zee.

Het is een zeer klein landschap geworden nadat, in het begin der vorige eeuw, de z.g. Malaese Ta sie daarvan afgescheiden en aan Sidenreng in leen werd gegeven.

Vóór de jongste militaire actie werd het landschap bestuurd door eene Aroeng met den titel van Datoe, bijgestaan door een hadat. Deze hadat bestaat tegenwoordig uit: 1 Kapala bitjara, 2 pabitjara's en 2 matowa's. De Kapala bitjara is eene instelling van ongeveer een jaar oud. Deze waardigheidsbekleeder diende als plaatsvervanger van den Datoe, die — zoon van den radja van Gowa — steeds in Gowa woonde.

Vroeger was een Soelewatang, hoofd van de hadat, maar sedert de laatste 20 jaar is die waardigheid niet vervuld. De pabitjara's

en de matowa's hebben geen bepaald gebied, waarover zij het beheer voeren, maar dienen om bevelen te geven en over te brengen.

Bij overlijden van den Datoe wordt zijn opvolger door de hadat en de menigte gekozen uit diens kinderen, onverschillig of zij van het mannelijk of vrouwelijk geslacht, de oudste of jongste zijn. Bij ontstentenis van kinderen wordt de opvolger gekozen uit de andere erfgenamen [steeds ana patola's].

De hadatsleden worden aangewezen door den Datoe en de hadat.

De laatste Datoe van Soepa, thans voortvluchtig, is een broeder van den voortvluchtigen Aroe van Alieta, La Pangorisang. Zijne tante Ma Deloeng, overleden Datoe van Soepa, zuster van de vrouw van karaeng Limbangparang, voortvluchtige radja van Gowa, stierf kinderloos; vandaar dat haar zusterskind, zoon van den radja van Gowa, tot Datoe van Soepa werd aangesteld.

Ana patola's van Soepa zijn er niet meer.

De voortvluchtige Datoe, La Mapanjoeki, is getrouwd met eene dochter van Karaeng TinggimaE, die nu zwanger is. Men koos Karaeng TinggimaE tot Datoe van Soepa, om hem in de gelegenheid te stellen het bestuur van Soepa te bewaren voor zijn nog niet geboren kleinzoon, die de eenige ana patola van Soepa zou kunnen worden.

Daar de Datoe van Soepa steeds in Gowa woonde, moest hij aan een der hoofden in Soepa zelf eene grootere bevoegdheid geven dan in gewone omstandigheden het geval zou zijn. De nieuw aangestelde Kapala bitjara, Mohamad Noeroe, ver familielid van den voortvluchtigen Datoe, maar door een mardeka-vrouw, kreeg van den Datoe de bevoegdheid, zelfstandig in zaken te beslissen. Kon hij geen beslissing nemen, dan werd de hadat bijeen geroepen om in overeenstemming met hem een besluit te nemen. Eerst nadat dergelijke beslissingen waren genomen werd daarvan aan den Datoe in Gowa kennis gegeven. De beslissingen werden genomen tegen betaling:

a. in civiele zaken, van 13 duiten op de 80 duiten geschilwaarde. Dit geld werd naar Gowa gebracht en door den Datoe als volgt verdeeld: $\frac{1}{2}$ voor den Datoe en de andere helft voor de hadatsleden. Deze helft werd in vieren verdeeld. De kapala bitjara en de beide pabitjara's kregen ieder één deel, de beide matowa's samen één deel.

b. in diefstalzaken van 3 maal de waarde van het gestolene, waarvan de bestolene eenmaal en de hadatsleden 2 maal de waarde kregen.

Eene verdeling van het landschap in territoriale onderdeelen bestond niet, maar kwam langzamerhand tot stand toen men de

noodzakelijkheid begon in te zien, over woninggroepen hoofden aan te stellen.

Als zoodanig bestaan nu de kampongs, elk onder een kapala kampong: Oedjoeng Lero, Lero, Minralo, Tanah MailiE, Sabbangparroe, Parengki, Barrakasanda, Tjekowole, Kani, Alakang, Langi, Tobone, Geresih, Latemappa, Ladea, Polewali, Belabelawang, Madjenang, Labanta, Mangarabombang, WanoewaE, TaE, Karabalo met een totaal aantal van 1396 mannen.

De inkomsten van de bestuurders van Soepa waren, behalve die voortvloeiden uit de hierboven besproken heffingen bij de rechtspraak, voornamelijk die genoten uit de opbrengst van:

a. de kasoewiangvelden, die sedert geruimen tijd niet meer bewerkt werden en die vroeger $\pm$ 3000 bossen padi opbrachten.

b. de in- en uitvoerrechten, geïnd door een sjahbandar, van welke de invoergelden later aan Alieta werden afgestaan. De in- en uitvoerrechten brachten gemiddeld f 375 's jaars op.

c. de passerrechten, die om de 5 dagen 80 duiten opbrachten.

d. het zoutmonopolie, dat vroeger bestond.

e. de dobbelrechten, door La Mapanjoeki afgeschaft, omdat zij het aantal diefstallen in de hand werkten.

f. de palawa tana, d. z. heffingen bij huwelijken, uiteenlopend naar rang en stand van 8 duiten tot f 4.

De hadatsleden kregen inkomsten uit het recht tot het plaatsen van vischfuiken [kleine à f 2.50, groote à f 5 's jaars] en uit de kasoewiangvelden.

De geestelijkheid van het landschap Soepa bestaat uit een Kadli tevens Imam, 4 chatibs en 4 bilals, die, vereenigd als sjarat, beslissen in huwelijks- en erfeniszaken.

Paré-Paré, 23 Januari 1906.